

سیاست و خردمندی

(خاطرات تاریخی - سیاسی دکتر علی شریعتمداری)

تألیف

علی شریعتمداری

گردآوری

علی محمد گودرزی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۸۸

شریعتمداری، علی، ۱۳۰۲ -

سیاست و خردمندی: خاطرات تاریخی - سیاسی دکتر علی شریعتمداری / تألیف علی شریعتمداری: گردآوری: علی محمد گودرزی. - تهران: امیرکبیر، کتابهای سیمرخ، ۱۳۸۸.
۱۷۱ ص: مصور، نمونه.

ISBN 978-964-00-1226-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

چاپ قبلی: خدمات فنی رسا، ۱۳۷۸ (۱۷۵)، [۲۳ ص].
کتابنامه.

نمایه.

عنوان دیگر: خاطرات تاریخی - سیاسی دکتر علی شریعتمداری.

۱. شریعتمداری، علی، ۱۳۰۲ - - خاطرات. ۲. جبهه ملی ایران. ۳. حزب توده ایران. ۳. ایران - - تاریخ - - پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۲۰ - - جنبش‌ها و قیام‌ها. الف. گودرزی، علی محمد، ۱۳۴۴ - ، گردآورنده.

۹۵۵/۰۸۳۰۹۲

DSR ۱۶۷۰/ش ۳۵۱۳ ۱۳۸۸

۱۸۴۱۸۶۵

کتابخانه ملی ایران

شابک: ۰-۱۲۲۶-۹۷۸-۹۶۴

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹۱

سیاست و خردمندی (خاطرات تاریخی - سیاسی دکتر علی شریعتمداری)

© حق چاپ: ۱۳۸۸، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

تألیف: دکتر علی شریعتمداری

گردآوری: علی محمد گودرزی

صفحه‌آرا: معصومه محمدی

حروف متن: میترا ۱۳ روی ۱۸ بوبیت

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۳۴۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در کیومه در مستند نویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۳	شرح حال
۲۳	سوابق آموزشی و پژوهشی و اجرایی
۳۱	نکات تاریخی فعالیت حزب توده، ملی‌ها و گرایش اسلامی
۵۱	نکات تاریخی پیدایش جبهه ملی و نقش آیت‌الله کاشانی
۷۳	اختلاف جناح‌های نهضت کودتای ۲۸ مرداد
۸۷	نهضت مقاومت ملی و فعالیت در دانشگاه شیراز و اصفهان
۹۹	استمرار فعالیت‌های فرهنگی - سیاسی تا پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی
۱۲۱	پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۳۱	انقلاب اسلامی و احیای ارزش‌های انسانی
۱۴۱	احکام و آلبوم عکس
۱۶۵	نمایه

به نام آن که جان را فکرت آموخت

انقلاب ما انفجار نور بود

«امام خمینی (ره)»

مقدمه

بررسی رویدادها و جریان‌های سیاسی نیم قرن اخیر و ترسیم روشن و مستندی از زوایای پنهان تاریخ معاصر ایران، به‌ویژه دوران بیست و پنج سالهٔ بین کودتای ۲۸ مرداد ماه ۱۳۳۲ و پیروزی انقلاب اسلامی یک ضرورت مهم فرهنگی و اجتماعی است.

تاریخ ملت‌ها، سند اعتبار و گنجینهٔ هویت آن‌هاست؛ همهٔ رویدادها، فراز و نشیب‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، سرافرازی‌ها و شرمساری‌ها،... در لابه‌لای سطور تاریخ حضور دارند. بدین‌سان، تاریخ یک جریان مستمر است و همچون رودخانهٔ خروشان است که از قرون و اعصار گذشته به حرکت درآمده و توالی خود را به زمان حاضر و «اکنون» پیوند می‌دهد و همچنان پیش می‌رود. هیچ جزئی از تاریخ ملت‌ها حذف‌شدنی نیست، هیچ قدرتی در جهان قادر به «سانسور» تاریخ نمی‌باشد. تاریخ به همهٔ تلاش‌هایی که سعی دارد فرایند حقایق را از مسیر طبیعی خود منحرف کند، پوزخند می‌زند و به راه خود ادامه می‌دهد.^۱

اما نکتهٔ مهم و اساسی در به‌وجود آمدن تاریخ ملت‌ها، توجه به نقش بنیادین مردان

۱. تاریخ میلی‌یست و پنج ساله ایران (از کودتا تا انقلاب).

بزرگ و آزاده می‌باشد. اما مردان بزرگ را چنان که هستند مردم ساده نمی‌توانند بشناسند و هرکس به پندار خویش با آنان یار می‌گردد و از اسرار درویشان خبردار نیستند. شناخت کامل احوال رجال بزرگ تنها برای کسی میسر است که با بزرگان سنخیت داشته و در اندرون با آنان همراز باشد. نزدیک به معنی عبارت فوق‌الذکر صاحب‌خردی می‌فرمود، در هر قرنی که از تاریخ اندیشه بشر می‌گذرد، تعداد انگشت‌شماری از انسان‌ها در ردیف «بزرگان و دانایان» قرار می‌گیرند و دیگر دانایان به حکم عادت زمانه با صفت «دانا» وصف می‌شوند و این در حقیقت هم جفایی است بر دانایی و دانایان و هم اشتباه بزرگی است در تاریخ معرفت که تناسبی با عقلانیت و خرد ندارد.

بدون هیچ‌گونه مجامله و مبالغه و به تأیید اکثر نکته‌دانان «استاد دکتر علی شریعتمداری» از بزرگان و نیک‌اندیشان و ناصحان تاریخ معاصر می‌باشند.

نگه‌دار فرصت که عالم دمی است دمی پیش دانا به از عالمی است
افزون بر ده سال است که از آشنایی با این صدیق بزرگوار و شاگردی در محضر این معلم اخلاق مفتخرم و به تعبیر رندی اهل راز و نظر که در حق حضرت جلال‌الدین رومی «مولانا» راز عشق و دوستی خویش را انشای می‌کرد، من نیز از مصاحبت و همدلی و انس با استاد خرسندم.

گزیده‌ای از آن عبارت نغز و پرمغز چنین است:

«گفتگوی من با جلال‌الدین روز به روز آتشین‌تر و عاشقانه‌تر شد و در گلشن خاطراتم گل‌بوته‌های کلان روید و سخنان آتشناک او در جان عطشناک من، عظیم کارگر افتاد. یک روز از دست او قوت اخلاق می‌گرفتم و دیگر روز از چشم او شراب اشراق و دمی نبود که با او همدم نباشم. مدعی محرمی و هم‌زبانی با او نیستم، لیکن به دولت همنشینی با او مباحی و مبتهجم.»

هر دل که ز عشق تست خالی از حلقه وصل تو برون باد
به اختصار باید گفت در کنار صفات حمیده و پسندیده بی‌شمار شخصیت ممتاز جناب آقای دکتر علی شریعتمداری چند خصیصه بیشتر جلب نظر می‌کند، نظیر:

دین‌داری و پارسایی، خدا ترسی و ولایت‌دوستی، آزاداندیشی و آزادی‌خواهی، خردگرایی و دانش‌دوستی، سنت‌گریزی و نوگرایی، ظلم‌ستیزی و مظلوم‌نوازی، دنیا‌گریزی

و آخرت طلبی، عشق به ایران و میهن دوستی و افزون بر آنچه گفته شد، می توان به صفاتی به مانند منش بزرگووارانه و طبع بلند، تواضع نفس و خشوع در برابر خداوند، بهره گیری از تفکر منطقی و دوستدار سنت و اخلاق علمی و عاطفه پدران به دانشجویان و عشق به تعالی انسان اشاره کرد:

هزار نقش برآید ز کلک صنع و یکی به دلپذیری نقش نگار ما نرسد
این دفتر که با عنوان «سیاست و خردمندی» تدوین شده است بی آنکه قصدش شرح
ماجرای اندیشه های فلسفی و دینی و اخلاقی و تربیتی و سیاسی یک انسان وارسته و
عالم تعلیم و تربیت باشد، کارنامه مثبت و درخشان یک استاد مبارز و آزاداندیش و مربی
تربیتی بزرگ می باشد که در راه تحقق آزادی و عدالت خواهی از سرزنش های خار مغیلان
و ملامت دنیا طلبان سالوس اندیش، باورهایش دچار یأس و ناامیدی نشد، و در روزگاری
که حتی بسیاری از اهل دانش و صاحب قلمان و دانشگاهیان به خاطر کسب قدرت و
برخورداری های دنیوی، توسل به ارباب زور و زر و حکومت تیره اندیش پهلوی را فضیلت
می شمردند، استاد شریعتمداری درد دین در اندیشه و غصه قصه استقلال ایران در دل
داشتن را فضیلت می پنداشت و در آن ایام که بردن نام ساواک لرزه بر جان و خرد هر کسی
می افکند، استاد به نام نویسی در حزب رستاخیز دلیرانه بی اعتنایی کرد و از این رهگذر
درس مقاومت و پایمردی را به دانشجویان و استادان دانشگاه اصفهان داد و در تألیفات
علمی خود گسترش روح دموکراسی و تربیت انسان آزاد و منطقی و شعار ظلم با بیگانه و
ستیز با حاکمان جبار و حاکمیت حکومت اسلامی را آرمان خود ساخته بود و در مسیر
حقیقت طلبی، اندیشه خلاقش، به جای حضور در کلاس درس دانشگاه روانه زندان شد.
اما زندان هم مانع آرمان های بلند و متعالی استاد نشد و به مانند کوه مستحکم و
استوار در راه مبارزه با نظام خودکامه و دیکتاتوری آن روزگار، لحظه ای آرام نگرفت و در
ترغیب نسل جوان و دانشگاهی برای شناخت دین و آفات حکومت از هیچ کوششی دریغ
نکرد.

از زمانی که توفیق اجازه جمع آوری و نشر خاطرات سیاسی استاد نصیبم شد، آرزو
داشتم که صاحب نظری نخبه و خردمندی برگزیده و صاحب صلاحیت از مردمان شریف
ایران اسلامی به قضاوت پیرامون عملکرد سیاسی و تبیین آرای فلسفی، علمی، تربیتی

«بزرگ استاد» اهتمام ورزد که خوشبختانه این آرزو خیلی در گذر تاریخ زیست نکرد و در این راه بنده خوش اقبال و بختیار بودم، مجلس تجلیل^۱ از مقام و منزلت علمی و اخلاقی «استاد شریعتمداری» که با همت و پیشنهاد خیرخواهانه رئیس محترم فرهنگستان علوم، جناب آقای دکتر رضا داوری اردکانی برگزار شد، با استقبال مؤدبانه و مشفقانه رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران و حضور جمعی از فرهیختگان و فرهنگ پروران و دانشمندان فرهنگستان علوم و دانش پژوهان سایر مراکز علمی و فرهنگی کشور روبرو گردید. اندیشمند متفکر جناب آقای سید محمد خاتمی، رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران در نکوداشت مقام و منزلت علم و همچنین تحلیل و نقد اندیشه‌های دینی و سیاسی و روح آزادی خواهی و خدمات علمی و فرهنگی جناب آقای دکتر علی شریعتمداری در قبل و بعد از انقلاب اسلامی سخنانی گرانمایه ایراد فرمودند که نشانگر ادب و فروتنی و حس حق شناسی یک اهل نظر و طالب حقیقت و خرد نسبت به یک استاد مبارز و مربی تربیتی و اخلاق بود تا طرح نگرش‌های سیاسی یک رئیس جمهور محبوب و فرزانه.

بیانات حکیمانه معظم‌له به شرح ذیل است:

«اولین دفعه‌ای که خدمت جناب آقای دکتر شریعتمداری رسیدم مهر ماه سال ۱۳۴۴ در اصفهان بود و در واقع ایشان استاد تبعیدی دانشگاه اصفهان از شیراز بودند. گرچه در آن مرحله بیش از یک ترم در خدمت ایشان نبودیم - ایشان اواخر زمستان آن سال برای فرصت مطالعاتی به امریکا تشریف بردند و مجدداً در سال ۱۳۴۷ برگشتند - ما این افتخار را داشته‌ایم که در خدمت ایشان باشیم. صرف نظر از مقام علمی ایشان که یکی از علمای شناخته شده و صاحب تفکر و اثر هستند، در آن زمان کسانی که گرایش‌ها و علایق دینی داشتند خودشان را در محیط دانشگاه نسبتاً غریب می یافتند، خصوصاً دین دارانی که آزادی و کرامت و شرافت را هم می خواستند. جناب آقای دکتر شریعتمداری اگر نگوییم تنها، شاید هم تنها، محور و پناهگاهی بودند برای همه دانشجویانی که علاقه به دین و آزادی و سربلندی ایران داشتند. همه ما با توصیه‌های ایشان به تفکر آزاد و پرسشگری و تحقیق توجه می کردیم و هم به آزاد و آزاده بودن در تمام این دوران، بنده

۱. این مراسم در تاریخ سه شنبه هشتم دی ماه ۱۳۷۷ در نهاد ریاست جمهوری برگزار گردید.

شهادت می‌دهم که جناب آقای دکتر شریعتمداری در هر موقعیتی که بودند آزادی خود را فراموش نکردند و همواره آزاد زندگی کردند و برای این آزاد زندگی کردن هم مشکلاتی را تحمل کردند. بعد از انقلاب هم، همهٔ دوستان شاهد بودند، هر کاری که بوده است ایشان با کمال میل و تلاش خستگی‌ناپذیر پذیرفتند و همه جا وجودشان منشأ خیر و برکت بوده است و الان هم با مقام علمی و تجربهٔ فراوانی که اندوخته‌اند و با پیشینهٔ روشنی که دارند در همهٔ عرصه‌ها خصوصاً در شورای عالی انقلاب فرهنگی، فرهنگستان علوم و در سایر صحنه‌ها باز ادامه‌دهندهٔ کار تحقیق و تربیت دانشجو و پژوهشگر هستند، برای ایشان آرزوی موفقیت می‌کنم.»

راقم سطور خداوند را از ژرفای وجود شاکر است که دفتر «سیاست و خردمندی» در شرایطی جامهٔ طبع بر تن خواهد پوشید که مقدمه‌اش با واژه‌های ناب و خردمندانه و هوشمندانهٔ رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران مزین شده است و اگر این نیک‌بختی نیز حاصل شد، ثمرهٔ اخلاص و پارسایی و شایستگی‌های «استاد شریعتمداری» بود. کتاب «سیاست و خردمندی» شامل مصاحبه‌هایی است که توسط همکاران دلسوز و نیک‌اندیش فصلنامهٔ وزین تاریخ و فرهنگ معاصر در سال‌های گذشته انجام شده است و در هفت شماره با عناوین ذیل منتشر شده است:

- نکات تاریخی فعالیت حزب توده، ملی‌ها و گرایش اسلامی

- نکات تاریخی پیدایش جبههٔ ملی و نقش آیت‌الله کاشانی

- اختلاف جناح‌های نهضت (کودتای ۲۸ مرداد)

- نهضت مقاومت ملی و فعالیت در دانشگاه شیراز و اصفهان

- استمرار فعالیت‌های فرهنگی - سیاسی تا پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی

- پس از پیروزی انقلاب اسلامی

- انقلاب اسلامی و احیای ارزش‌های انسانی

در همین جا شایسته و ضروری است که از مدیر مسئول محترم آن فصلنامه و کلیهٔ همکاران گرامیشان قدردانی شود، چرا که بدون همت و لطف آن عزیزان دانش‌دوست و یاران صمیمی، این مهم تحقق پیدا نمی‌کرد.

صاحب این قلم ستایش‌گوی مسئولان ارجمند مجلهٔ کیهان فرهنگی است که در

گفتگویی مشروح، سرگذشت‌نامه‌ی کاملی از جناب استاد شریعتمداری منتشر کرده‌اند که متن کامل آن در بهمن ماه سال ۱۳۶۵ در شماره‌ی یازدهم آن مجله منتشر شده است. ناگفته نماند که در کنار چاپ خاطرات سیاسی و تاریخی، شرح کاملی از سوابق تحصیلی و آموزشی و پژوهشی و مدیریتی و تألیفات و اسناد فعالیت‌های سیاسی و تصاویری از استاد فراهم آمده است.

امید است این کوشش ناچیز مورد عنایت خداوند مهربان و یگانه قرار بگیرد و دوستداران انقلاب اسلامی و اندیشه‌های سیاسی و تاریخی را سودمند واقع شود. از خوانندگان محترم این مجموعه انتظار داریم نه برحسب عادت، بلکه با بهره‌گیری از سنت پسندیده نقد به نقادی این اثر تاریخی و سیاسی بپردازند و از نکته‌سنجی و نکته‌دانی‌ها و حافظه‌ی تاریخی و پیشینه‌ی سیاسی خود ما را محروم نسازند.

زیر بارند درختان که تعلق دارند ای خوشا سرو که از بار غم آزاد آمد

علی محمد گودرزی

تهران، تابستان ۱۳۷۸